

**Skupština Crne Gore
Parlamentarni institut
Istraživački centar**

Istraživački rad:

**Zakonodavni okvir: birački spisak; položaj, prava i obaveze grupe
građana; početak i završetak izborne kampanje**

Podgorica, novembar 2017. godine

Broj: 15/2017

Klas. br: 00-52-4/17-

Datum: novembar 2017. godine

Pripremili: Sandra Brajušković, istraživač analitičar u Istraživačkom centru
Jelisaveta Blagojević, saradnik u Istraživačkom centru
Goran Blagojević, saradnik u Istraživačkom centru

**Stavovi izrečeni u tekstu ne predstavljaju zvaničan stav Skupštine Crne Gore.*

*** Svi pojmovi upotrijebljeni u istraživačkom radu u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.*

SADRŽAJ

UVOD	4
BIRAČKI SPISAK: SADRŽAJ I PRISTUP	5
ZAKONODAVNI OKVIR: POLOŽAJ, PRAVA I OBAVEZE GRUPE GRAĐANA	15
POČETAK I ZAVRŠETAK IZBORNE KAMPANJE	28
Izvori informacija	31

UVOD

Na sjednici Kolegijuma predsjednika Skupštine Crne Gore, održanoj 10. oktobra 2017. godine, usvojen je Zaključak o formiranju Radne grupe koja ima zadatak da analizira primjenu izbornog zakonodavstva, i na osnovu Konačnog izvještaja Posmatračke misije OEBS/ODIHR povodom održanih parlamentarnih izbora 16. oktobra 2016. godine, razmotri i predloži način sprovođenja preporuka iz navedenog izvještaja. Preporuke se odnose na niz pitanja uređenih crnogorskim izbornim zakonodavstvom, između ostalog i na upis birača i izbornu kampanju. U tom smislu, jedna od preporuka odnosi se na to da je potrebno razmotriti formalno regulisanje procesa davanja pristupa elektronskoj bazi podataka glasača političkim strankama i predstavnicima civilnog društva i ograničavanje dostupnosti osjetljivih podataka, u cilju obezbjeđivanja zaštite ličnih podataka. Osim toga, u pogledu izborne kampanje, preporuka je da se izborni zakon dopuni i jasno definiše zvaničan početak i kraj kampanje.

U ovom radu, Istraživački centar je, na osnovu upita, a u vezi sa navedenim preporukama, predstavio komparativni pregled zakonskih rješenja koja se odnose na podatke o građanima koje sadrži birački spisak i pravo pristupa tim podacima, status i prava grupe građana i način prenosa finansijskih sredstava ovom političkom subjektu u izbornoj kampanji i za redovan rad, kao i na početak i završetak izborne kampanje u šest zemalja regiona (**Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Kosovo, Makedonija, Slovenija i Srbija**). Za prikupljanje podataka o navedenim pitanjima korišćeno je izborno zakonodavstvo ovih zemalja i internet stranice zvaničnih institucija. Podaci u radu predstavljani su u tri pogavlja i to: *Birački spisak – sadržaj i pristup, Zakonodavni okvir – položaj, prava i obaveze grupe građana i Početak i završetak izborne kampanje*.

1. BIRAČKI SPISAK: SADRŽAJ I PRISTUP

U ovom poglavlju predstavljeni su podaci u vezi sa biračkim spiskom, odnosno podacima koje sadrži birački spisak i pravom pristupa tim podacima u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Kosovu, Makedoniji, Sloveniji i Srbiji. Ovo pitanje uređeno je zakonima o opštim izborima (Izborni zakon - **BiH**, Zakon o opštim izborima - **Kosovo**, **Izborni zakonik - Makedonija**) i zakonima u vezi sa biračkim spiskom (Zakon o registru birača - **Hrvatska**, Zakon o registru biračkih prava - **Slovenija**, Zakon o jedinstvenom biračkom spisku - **Srbija**).

Bosna i Hercegovina

Prema Izbornom zakonu Bosne i Hercegovine¹, centralni birački spisak je evidencija o državljanima BiH koji imaju biračko pravo i formira se, vodi i koristi za potrebe organizacije i sprovođenje izbora, referenduma, opoziva izabranog funkcionera i izbore organa lokalne samouprave u skladu sa zakonom. Centralni birački spisak i izvod iz Centralnog biračkog spiska² su javni, pri čemu se pravo uvida u Centralni birački spisak ostvaruje u skladu sa ovim zakonom.

Političkim subjektima koji su ovjereni za učešće na izborima i kojima je ovjerena lista kandidata za učešće na izborima obezbjeđuje se, na njihov zahtjev, izvod iz Centralnog biračkog spiska za nivo vlasti odnosno izbornu jedinicu u kojoj učestvuju na izborima, u elektronskoj formi ili u štampanoj formi.³

Centralna izborna komisija BiH vodi Centralni birački spisak za teritoriju Bosne i Hercegovine na osnovu evidencije nadležnog državnog organa koji vodi registar građana Bosne i Hercegovine u skladu sa Zakonom o centralnoj evidenciji i razmjeni podataka.⁴

Evidencija Centralnog biračkog spiska sadrži sljedeće podatke o državljanima BiH koji imaju biračko pravo: prezime i ime i ime jednog roditelja, datum rođenja, jedinstveni matični broj, pol, naziv opštine u kojoj birač ima prebivalište ili boravište, adresa prebivališta odnosno boravišta (ulica, kućni broj i mjesto), naziv opštine odnosno izborne jedinice u kojoj lice ima pravo glasa, biračka opcija, biračko mjesto, datum prijave prebivališta ili boravišta i rubrika „napomena”.⁵

Na osnovu elektronske evidencije Centralnog biračkog spiska, sačinjavaju se izvodi iz Centralnog biračkog spiska. Formu i sadržaj izvoda iz Centralnog biračkog spiska koji se koriste za sprovođenje izbora utvrđuje Centralna izborna komisija BiH.

¹ Izborni zakon BiH (neslužbeni prečišćeni tekst)

<https://www.izbori.ba/Default.aspx?CategoryID=40&Lang=3> (13.11.2017)

² Na osnovu podataka sadržanih u evidenciji Centralnog biračkog spiska, Centralna izborna komisija BiH za svaku osnovnu izbornu jedinicu izrađuje izvod iz Centralnog biračkog spiska koji sadrži podatke o svim biračima sa pravom glasa za tu osnovnu izbornu jedinicu, koji se opštinskoj izbornoj komisiji dostavlja najkasnije u roku od 20 dana prije dana održavanja izbora.

³ Izborni zakon, član 3.1

⁴ Ibid, član 3.5, stav 2

⁵ Ibid, član 3.10 i član 3.11

Objavljivanje podataka iz Centralnog biračkog spiska i stavljanje sadržaja na uvid javnosti vrši se vodeći računa o principima zaštite ličnih podataka, u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka.

Centralni birački spisak je jedinstven, stalan i redovno se ažurira. U Centralni birački spisak upisuju se državljani BiH:

- koji su navršili 18 godina;
- koji će na dan održavanja izbora navršiti 18 godina;
- koji imaju biračko pravo u skladu sa zakonom, a žive privremeno u inostranstvu, i
- koji imaju status izbjeglog lica i ostvaruje biračko pravo u skladu sa zakonom.*

Centralni birački spisak ne sadrži imena državljana BiH koji su pravosnažnom odlukom nadležnog organa lišeni potpune poslovne sposobnosti. Ukoliko je ovakvo lice upisano, biće izbrisano iz Centralnog biračkog spiska, a ako se licu pravosnažnom odlukom nadležnog organa vrati poslovna sposobnost, biće upisano u Centralni birački spisak. (član 3.2 Izbornog zakona)

* Državljanin BiH, koji ima status izbjeglog lica i ima biračko pravo u skladu sa zakonom, biće upisan u izvod iz Centralnog biračkog spiska za opštinu u kojoj je imao prebivalište prema posljednjem popisu stanovništva koji je izvršila država Bosna i Hercegovina, osim u slučaju kada može predložiti dokaz o promjeni prebivališta u skladu sa zakonom u periodu od posljednjeg popisa stanovništva koji je izvršila država Bosna i Hercegovina do trenutka kada je steklo status izbjeglog lica.

Svaki državljanin BiH ima pravo da izvrši uvid u izvod iz Centralnog biračkog spiska i zahtijeva njegove ispravke ako se radi o ispravci njegovih ličnih podataka. Zahtjev se podnosi u pisanoj formi organu koji je odgovoran za vođenje evidencija o tim podacima. Ličnim podacima, u tom smislu, smatraju se prezime i ime i ime jednog roditelja, datum rođenja, jedinstveni matični broj, naziv opštine u kojoj birač ima prebivalište ili boravište i datum prijave prebivališta ili boravišta. Ispravke ličnih podataka u Centralnom biračkom spisku vrše se kod nadležnog organa koji je odgovoran za vođenje evidencija o tim podacima.⁶

Hrvatska

U Hrvatskoj, Zakon o registru birača⁷ razlikuje registar birača, evidenciju birača i popis birača. U tom smislu, **registar birača** je zbirka ličnih podataka o svim biračima hrvatskim državljanima sa prebivalištem u Hrvatskoj, onima koji nemaju prebivalište u Hrvatskoj, kao i državljanima država članica Evropske unije koji ostvaruju biračko pravo u Hrvatskoj. **Evidencija birača** podrazumijeva dio registra birača u koji je upisana jedna od kategorija birača iz registra, dok je **popis birača** dio registra birača koji se sastavlja nakon zatvaranja registra, a sastoji se od podataka iz evidencije hrvatskih državljana sa prebivalištem u Hrvatskoj koji imaju važeće lične karte, evidencije privremeno upisanih birača, birača kojima je izdata potvrda za glasanje izvan mjesta prebivališta, evidencije prethodno registrovanih birača, popisa aktivno registrovanih hrvatskih državljana koji nemaju prebivalište u Hrvatskoj, i evidencije državljana država članica Evropske unije koji

⁶ Ibid, član 3.13, stav 2,3,4

⁷ Zakon o registru birača (Narodne novine br. 144/12 i 105/15) <https://www.zakon.hr/z/558/Zakon-o-registru-bira%C4%8Da> (14.11.2017)

ostvaruju biračko pravo u Hrvatskoj, te služi kao osnov za ostvarivanje biračkog prava na dan izbora, odnosno referendumu.

Evidencija birača koji imaju prebivalište u Hrvatskoj sadrži: redni broj, prezime i ime, nacionalnost, matični broj građana i lični identifikacioni broj⁸, pol, datum rođenja, prebivalište i napomenu. Evidencija birača hrvatskih državljana koji nemaju prebivalište u Hrvatskoj sadrži: redni broj, prezime i ime, nacionalnost, matični broj građana i lični identifikacioni broj, pol, datum rođenja, adresu u inostranstvu i napomenu. Evidencija birača državljana država članica Evropske unije koji ostvaruju biračko pravo u Hrvatskoj sadrži: redni broj, prezime i ime, državljanstvo, lični identifikacioni broj, pol, datum rođenja, prebivalište ili boravište u Hrvatskoj, mjesto prethodnog boravišta u inostranstvu i napomenu.

Kada je u pitanju mogućnost uvida u podatke koje birački spisak, odnosno registar birača sadrži, Zakon o registru birača navodi da je nakon raspisivanja izbora, odnosno referendumu, uvid u podatke upisane u registar birača koji se odnose na lično ime i adresu birača dozvoljen svim građanima u nadležnim kancelarijama, sve do trenutka zatvaranja baze podataka. Nakon potvrde izbornih listi, na pismeni zahtjev učesnika u izbornom postupku, nadležna kancelarija dužna je da izda podatke sa ličnim imenom i adresom birača, u roku od 24 časa od prijema zahtjeva. Podaci iz registra birača koji se odnose na lično ime i adresu birača dostupni su na uvid u nadležnim kancelarijama i članovima predstavničkih tijela, na njihov zahtjev. Isti zakon naglašava da se na primaoce ovih informacija odnose odredbe zakona kojim se uređuje.

Kosovo

Prema Zakonu o opštim izborima u Republici Kosovo⁹, za vođenje, obezbjeđivanje tačnosti i ažuriranje biračkog spiska nadležna je Centralna izborna komisija. U biračkom spisku su navedeni sljedeći lični podaci o svakom licu: ime, prezime, datum rođenja, adresa i biračko mesto na kojem treba glasati. U cilju potvrđivanja glasačkog prava, Centralna izborna komisija mora imati pristup registrima, podacima o prebivalištu i ostalim službenim podacima.

Zakon predviđa da pristup biračkom spisku treba da bude dozvoljen, što je detaljnije uređeno pravilima Centralne izborne komisije¹⁰, odnosno Izbornim pravilom koje se odnosi na stvaranje, potvrđivanje i osporavanje biračkog spiska¹¹.

Birači sa pravom glasa mogu osporiti netačne i nepotpune podatke u biračkom spisku u periodu koji je odredila Centralna izborna komisija. Prije početka perioda za prigovore i potvrđivanje, nakon što je objavljen dan izbora od strane predsjednika Kosova, sekretarijat Centralne izborne komisije prosljeđuje birački spisak svim opštinskim izbornim komisijama u skladu sa pravilima Centralne izborne komisije i Zakonom o zaštiti podataka.

⁸ *Osobni identifikacijski broj – OIB.*

⁹ Zakon o opštim izborima u Republici Kosovo <http://www.kqz-ks.org/sr/zakoni> (15.11.2017)

¹⁰ Ibid, član 7, stavovi 1, 2, 3, 4

¹¹ Izborna pravilo br. 02/03 o stvaranju, potvrđivanju i osporavanju biračkog spiska, Centralna izborna komisija, 2.7.2013. godine http://www.kqz-ks.org/Uploads/Documents/2_gsqxrryftq.PDF (15.11.2017)

Prije početka perioda za prigovore Centralna izborna komisija dužna je da obezbijedi birački spisak svakoj kontakt osobi potvrđenog političkog subjekta, pri čemu se korišćenje biračkog spiska od strane političkog subjekta koje je u suprotnosti sa Kodeksom ponašanja političkih subjekata¹² smatra kršenjem zakona. Izmjene biračkog spiska mogu se vršiti samo u saglasnosti sa pravilima Centralne izborne komisije. Osim toga, Centralna izborna komisija dužna je da, na osnovu individualnog zahtjeva, snabdije posmatrača izbora biračkim spiskom. Akreditovani posmatrači izbora mogu nadgledati period za prigovore i potvrđivanje u svim onim mjestima u kojima su izloženi birački spiskovi.¹³

U skladu sa *Izbornim pravilom o stvaranju, potvrđivanju i osporavanju biračkog spiska*, centralni registar stanovništva pruža Centralnoj izbornoj komisiji sve neophodne informacije za održavanje biračkog spiska. U cilju sastavljanja biračkog spiska, Centralna izborna komisija tokom izbornog procesa tri puta prima izvod civilnog registra iz Agencije za civilnu registraciju. Izvod civilnog registra sadrži sljedeće informacije o građanima: ime, prezime, datum rođenja, pol, ime jednog roditelja, matični broj, datum civilne registracije, opštinu, opštinski centar za civilnu registraciju, kod opštine, naselje, adresu, UD kod naselja i P kod naselja.

Period osporavanja i potvrđivanja podrazumijeva vremenski period između 54 i 40 dana prije dana izbora. Prije početka perioda osporavanja i potvrđivanja Centralna izborna komisija objavljuje i daje na raspolaganje birački spisak u kancelarijama opštinske izborne komisije u svakoj odgovarajućoj opštini.

Birački spisak koji je dat na raspolaganje tokom perioda osporavanja i potvrđivanja ne treba da sadrži matični broj birača, a takođe birački spisak koji se daje na uvid potvrđenim političkim subjektima i akreditovanim posmatračima treba da je u elektronskoj formi i ne treba da sadrži matični broj.

Akreditovani posmatrači mogu da posmatraju period osporavanja i potvrđivanja na svim lokacijama gdje je birački spisak na raspolaganju za uvid.

U pogledu raspodjele kopija biračkog spiska, Izborna pravilo predviđa isto što i Zakon o opštim izborima, odnosno to da je sekretarijat Centralne izborne komisije dužan da obezbijedi birački spisak svakoj kontakt osobi potvrđenog političkog subjekta, prije početka perioda osporavanja i potvrđivanja, kao i na individualni zahtjev akreditovanim posmatračima.

Izborna pravilo predviđa principe za zaštitu ličnih podataka. Potvrđeni politički subjekti i akreditovani posmatrači razmatraju birački spisak samo u cilju verifikovanja integriteta biračkog spiska i mogu pratiti period osporavanja i potvrđivanja. Oslanjajući se na Zakon o zaštiti ličnih podataka, potvrđeni politički subjekat i akreditovani posmatrači smatraju se kontrolorima podataka.

¹² Poglavlje V Zakona o opštim izborima u Republici Kosovo: Kodeks ponašanja političkih subjekata, njihovih pristalica i kandidata

¹³ Ibid, član 8, stavovi 1,2,4,5

Potvrđeni politički subjekti i akreditovani posmatrači treba da ponište sve kopije biračkih spiskova koje su imali na raspolaganju, najkasnije 15 dana nakon potvrđivanja izbornih rezultata od strane Centralne izborne komisije.

Potvrđenim političkim subjektima i akreditovanim posmatračima nije dozvoljeno da:

- sastavljaju bazu podataka ili da koriste birački spisak kako bi ažurirali bilo koju sopstvenu bazu podataka;
- naprave kopiju ili sastave izvod iz biračkog spiska u suprotnosti sa ciljem verifikovanja integriteta biračkog spiska i praćenja perioda osporavanja i potvrđivanja;
- da prenesu birački spisak ili podatke iz biračkog spiska trećoj strani;
- da koriste birački spisak za planiranu izbornu kampanju.

Izbornim posmatračima nije dozvoljeno:

- da asistiraju bilo kojem biraču ili osoblju opštinske izborne komisije prilikom njihovog identifikovanja birača u biračkom spisku ili u pripremi zahtjeva za podnošenje istog prvostepenom sudu;
- da imaju pristup matičnom broju birača koji se nalaze u biračkom spisku koji opštinska izborna komisija koristi tokom perioda osporavanja i potvrđivanja.

Makedonija

Izborni zakonik Republike Makedonije¹⁴)sadrži odredbe koje se tiču javnog uvida u birački spisak.

U skladu sa Izbornim zakonikom, birački spisak sadrži sljedeće podatke: jedinstveni matični broj građana (JMBG), prezime, ime jednog od roditelja i ime, ličnu fotografiju (u istom formatu kao za ličnu kartu ili pasoš), adresu, kao i datum upisa i brisanja, te datum i vrstu dopune podataka. Štampani izvodi iz biračkog spiska i posebni izvodi iz biračkog spiska čuvaju se po azbučnom redu prezimena građana, i sadrže sljedeće podatke: redni broj, prezime, ime, pol, datum rođenja, ličnu fotografiju, adresu i potpis ili otisak prsta birača.¹⁵

Izborni zakonik navodi da Državna izborna komisija najkasnije 15 dana od dana raspisivanja izbora daje birački spisak na javni uvid u svim svojim područnim odjeljenjima i mjesnim kancelarijama, sa podacima o: građanima koji pune 18 godina do dana izbora, građanima koji su preminuli 30 dana prije dana raspisivanja izbora, kao i drugim podacima o biračkom spisku na dan raspisivanja izbora.

Državna izborna komisija, nakon stavljanja izvoda iz biračkog spiska na javni uvid, sredstvima javnog informisanja obavještava građane o mjestu na kome mogu izvršiti uvid, načinu vršenja uvida, trajanju uvida, kao i o mogućnosti upisivanja, dopunjavanja ili

¹⁴ Izborni zakonik Republike Makedonije (Služben vesnik br. 40/06, 136/08, 148/08, 155/08, 163/08, 44/11, 51/11, 54/11, 142/12, 31/13, 34/13, 14/14, 30/14, 196/15, 35/16, 97/16 i 99/16) (13.11.2017)

¹⁵ Član 45 Izbornog zakonika.

brisanja podataka iz biračkog spiska. Javni uvid traje 20 dana. Političke partije tokom trajanja javnog uvida, sve do zaključivanja i potpisivanja biračkog spiska, imaju pravo na uvid u podatke koje birački spisak sadrži.¹⁶

U roku od pet dana od dana završetka javnog uvida, Državna izborna komisija birački spisak dostavlja političkim partijama, koje u roku od pet dana od dana prijema biračkog spiska Državnoj izornoj komisiji mogu dostaviti zahtjev za upisivanje, dopunjavanje ili brisanje određenih podataka. O podnesenim zahtjevima Državna izborna komisija odlučuje rješenjem u roku od tri dana od dana prijema zahtjeva. Protiv ovog rješenja moguće je podnijeti tužbu pred Upravnim sudom u roku od 24 časa od prijema rješenja. Upravni sud o ovom pitanju dužan je da odluči u roku od 24 časa od prijema tužbe.¹⁷

Izborni zakonik sadrži i odredbe koje se tiču zaštite podataka koje birački spisak sadrži. Lični podaci sadržani u biračkom spisku zaštićeni su u skladu sa zakonom, i ne smiju se upotrebljavati u bilo koje druge svrhe, osim za ostvarivanje biračkog prava građana u skladu sa ovim zakonikom. Registrovanim političkim partijama i nezavisnim kandidatima koji učestvuju na izborima Državna izborna komisija na pismeni zahtjev dostavlja u štampanoj ili elektronskoj formi (CD) podatke iz potpisanog ili prethodno pripremljenog izvoda iz biračkog spiska za svako biračko mjesto u roku od deset dana. Podnosioci zahtjeva snose troškove za izradu podataka iz biračkog spiska u štampanoj ili elektronskoj formi. Registrovane političke partije, koalicije i nezavisni kandidati, odnosno ovlašćeni predstavnici podnosilaca listi kandidata, kao ni njihovi zamjenici, nemaju pravo da koriste birački spisak na dan izbora za evidentiranje birača.¹⁸

Takođe, svaki ovlašćeni službenik, ili bilo koja druga osoba, institucija ili organ koji je upoznat sa ličnim podacima sadržanim u biračkom spisku, dužan je da te podatke čuva i štiti.¹⁹ Postupanje sa biračkim spiskom u Makedoniji bliže je uređeno Pravilnikom o metodologiji za cjelovit pristup, izmjene i brisanje podataka u biračkom spisku, kao i o postupku za vršenje terenske provjere radi ažuriranja istih, usvojenim 2016. godine.²⁰

Slovenija

Zakonom o registru biračkih prava iz 2013. godine²¹ uređuje se vođenje evidencije biračkih prava, određuje adresa za ostvarivanje biračkog prava, pristup registru biračkih prava, sastavljanje biračkog spiska, registracija posebnih načina za ostvarivanje biračkog prava kao i izdavanje glasačke kartice.²²

U skladu sa Zakonom, svaki birač ima pravo na uvid u podatke koji su sadržani u registru biračkih prava. Uvid je moguće ostvariti putem državnog portala e-uprava sa elektronskim potpisom.²³

¹⁶ Član 49 Izbornog zakonika.

¹⁷ Član 49-a Izbornog zakonika.

¹⁸ Član 55 Izbornog zakonika.

¹⁹ Član 56 Izbornog zakonika.

²⁰ *Правилник за методологија за целосен пристап, вршење промени и бришење на податоци во Избирачкиот список, како и постапка за спроведување теренска проверка заради ажурирање на истиот*, dostupan na makedonskom jeziku na sljedećem linku:

http://old.sec.mk/files/pravilnik_celosen_pristap.pdf.

²¹ Zakona o evidenci volilne pravice (Z EVP-2), <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/115140/> (13.10.2017)

²² Član 1 Zakona.

²³ Član 17.

Registar biračkih prava sadrži sljedeće podatke: vlastito ime, jedinstveni matični broj građana (JMBG), datum rođenja i pol, državljanstvo, stalno prebivalište ili za državljane Evropske unije privremeni boravak, adresu za ostvarivanje biračkog prava, potvrdu o registraciji prebivališta ili dozvolu stalnog prebivališta, oduzimanje biračkog prava ili ograničenja u pogledu ostvarivanja biračkog prava, biračka prava državljana Evropske unije i njihov prestanak, prestanak biračkih prava državljana Republike Slovenije u pogledu izbora za Evropski parlament u Sloveniji, biračka prava državljana Republike Slovenije, pripadnika autohtone italijanske ili mađarske nacionalne zajednice, biračka prava državljana Republike Slovenije, pripadnika romske zajednice, način ostvarivanja biračkih prava, datum izdavanja i vrstu izdate glasačke kartice, adresa za slanje glasačke kartice, neuspješno dostavljena glasačka kartica koja je poslata putem pošte u inostranstvo.²⁴

Birač može da zahtijeva upis ako nije upisan u registar biračkih prava ili ispravku ako je unesen pogrešan podatak.²⁵

Podatke iz registra biračkih prava mogu koristiti administrativne jedinice, ministarstva i diplomatska predstavništva ili konzulati Republike Slovenije u inostranstvu radi ispunjenja zadataka utvrđenih zakonom. U cilju ispunjenja izbornih obaveza i verifikacije kandidature, direktni pristup podacima o biračkim pravima i njihovo korišćenje ima Državna izborna komisija i izborne komisije koje su odgovorne za sprovođenje određenih izbora ili glasanja. Na zahtjev Državne izborne komisije, Ministarstvo nadležno za unutrašnje poslove dostavlja statističke podatke iz registra biračkih prava i informacije o biračima koji su potrebni kako bi ispunila izborne zadatke, ukoliko nema pristup podacima. Direktni pristup podacima iz registra biračkih prava može se omogućiti i drugim organima i institucijama, ako to predviđa zakon.²⁶

Registar biračkih prava predstavlja osnovu za sastavljanje biračkog spiska potrebnog za određene izbore ili glasanje. Postoje sljedeće vrste biračkih spiskova:

- opšti birački spisak,
- posebni birački spisak,
- birački spisak državljanja Republike Slovenije, pripadnika autohtone italijanske ili mađarske nacionalne zajednice;
- birački spisak državljana Republike Slovenije, pripadnika romske zajednice²⁷.

Opšti birački spisak namijenjen je za korišćenje na biračkim mjestima na teritoriji Republike Slovenije. Ako je zakonom predviđeno da imaju pravo glasa, u opšti birački spisak se upisuju:

1. državljani Republike Slovenije sa stalnim boravištem u Republici Sloveniji;
2. državljani Evropske unije i stranci za lokalne izbore;
3. državljani Evropske unije za izbore za Evropski parlament u Republici Sloveniji.²⁸

²⁴ Član 4.

²⁵ Član 17.

²⁶ Član 19

²⁷ Sadržaj posebnog biračkog spiska, biračkog spiska državljana Republike Slovenije, pripadnika autohtone italijanske ili mađarske nacionalne zajednice i biračkog spiska državljana Republike Slovenije, pripadnika romske zajednice detaljno je opisan u članovima 24-27 Zakona o registru biračkih prava.

²⁸ Član 21.

Opšti birački spisak se sastavlja za svaku izbornu jedinicu, izborni okrug i biračko mjesto u Republici Sloveniji i sadrži sljedeće podatke: naziv biračkog spiska, datum sastavljanja, izborna jedinica, izborni okrug i biračko mjesto, serijski broj birača, vlastito ime birača, datum rođenja i pol birača, stalno ili privremeno mjesto prebivalište birača, državljanstvo birača, prostor za napomene, mjesto za potpis birača, zaključak uz navođenje broja birača nakon potvrde biračkog spiska.²⁹

Ministarstvo nadležno za unutrašnje poslove sastavlja opšti birački spisak za svako biračko mjesto na kojem se sprovodi glasanje na bazi podataka iz registra biračkih prava 15 dana prije dana glasanja. Administrativne jedinice potvrđuju biračke spiskove potpisom i pečatom devet dana prije dana glasanja i predaju ih nadležnim izbornim komisijama.³⁰

Srbija

U skladu sa Zakonom o jedinstvenom biračkom spisku Republike Srbije,³¹ jedinstveni birački spisak, odnosno birački spisak je javna isprava u kojoj se vodi jedinstvena evidencija državljana Republike Srbije koji imaju biračko pravo. Birački spisak vodi ministarstvo nadležno za poslove uprave, stalan jestalan i redovno se ažurira.

Vođenje biračkog spiska od strane ministarstva nadležnog za poslove uprave obuhvata: analiziranje podataka iz biračkog spiska i preduzimanje mjera radi obezbjeđenja njihove međusobne usklađenosti i tačnosti, vršenje promjena u biračkom spisku (upis, brisanje, izmjena, dopuna ili ispravka) nakon zaključenja biračkog spiska i obavljanje drugih poslova, u skladu sa ovim zakonom. Dio biračkog spiska za područje jedinice lokalne samouprave ažurira opštinska, odnosno gradska uprava, kao delegiran posao. Ažuriranje dijela biračkog spiska za područje jedinice lokalne samouprave od strane opštinske, odnosno gradske uprave obuhvata vršenje promjena u biračkom spisku (upis, brisanje, izmjena, dopuna ili ispravka) po službenoj dužnosti ili na zahtjev građana do zaključenja biračkog spiska i druge poslove, u skladu sa ovim zakonom.³²

Činjenice o biraču koje se upisuju u birački spisak

U birački spisak upisuje se: ime i prezime birača, ime jednog od roditelja birača, biračev jedinstveni matični broj građana, datum i mjesto rođenja birača, pol birača, mjesto prebivališta i adresa birača, jedinica lokalne samouprave u kojoj birač ima mjesto prebivališta, strana država u kojoj birač ima boravište, mjesto boravišta i adresa birača u inostranstvu i mjesto boravišta za interno raseljena lica. Ime i prezime birača koji je pripadnik nacionalne manjine dvojako se upisuje: prvo ćirilničnim pismom prema pravopisu srpskog jezika, a potom pismom i prema pravopisu pripadnika nacionalne manjine.

U birački spisak se upisuje i podatak da će birač na predstojećim izborima glasati prema mjestu boravišta u zemlji, odnosno prema mjestu boravišta u inostranstvu. Pored podatka

²⁹ Član 21.

³⁰ Član 23.

³¹ Zakon o jedinstvenom biračkom spisku („Sl. glasnik RS”, br. 104/2009 i 99/2011), http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_jedinstvenom_birackom_spisku.html (13.10.2017)

³² Član 1-2 Zakona o jedinstvenom biračkom spisku.

da će birač na predstojećim izborima glasati prema mjestu boravišta u zemlji, u birački spisak se upisuje i mjesto i adresa njegovog boravišta u zemlji, kao i jedinica lokalne samouprave u kojoj je mjesto njegovog boravišta. Upis ovih podataka vrši se počev od dana posle raspisivanja izbora, a najkasnije pet dana prije dana zaključenja biračkog spiska. Nakon održanih izbora ovi podaci brišu se po službenoj dužnosti iz biračkog spiska u roku od 30 dana od održanih izbora.³³

Ako najkasnije pet dana prije dana zaključenja biračkog spiska u birački spisak nije upisan podatak da će birač glasati na predstojećim izborima prema mjestu boravišta u zemlji, odnosno inostranstvu, birač može glasati samo prema mjestu prebivališta.

Izlaganje djelova biračkog spiska za područje jedinice lokalne samouprave

Dan posle raspisivanja izbora, opštinska, odnosno gradska uprava koja ažurira birački spisak za područje jedinice lokalne samouprave izlaže dio biračkog spiska za područje jedinice lokalne samouprave na uvid građanima i to oglašava preko sredstava javnog informisanja i, po potrebi, na drugi način i obavještava građane da od opštinske, odnosno gradske uprave mogu do zaključenja biračkog spiska zahtijevati donošenje rješenja na kojima se zasnivaju promjene u biračkom spisku. Način izlaganja dijela biračkog spiska koji se vodi za područje jedinice lokalne samouprave bliže uređuje ministar nadležan za poslove uprave.³⁴

Pravo na uvid i podnošenje zahtjeva za promjenu u biračkom spisku

Od proglašenja izborne liste, pravo na uvid i na podnošenje zahtjeva za promjenu u biračkom spisku ima i podnosilac izborne liste ili lice koje on ovlasti, po istom postupku po kome to pravo imaju i građani. Uz zahtjeve se prilažu ovlašćenje i potrebni dokazi.³⁵

Uputstvo za sprovođenje zakona o jedinstvenom biračkom spisku

Uputstvom za sprovođenje zakona o jedinstvenom biračkom spisku³⁶ propisano je da jedinstveni birački spisak kao elektronska baza podataka predstavlja javnu ispravu u kojoj se vodi jedinstvena evidencija državljana Republike Srbije koji imaju biračko pravo i sadrži sve činjenice o biraču propisane Zakonom o jedinstvenom biračkom spisku.

Uputstvom je, između ostalog, regulisan način korišćenja biračkog spiska, izvoda iz biračkog spiska i uvid u birački spisak. U skladu sa Uputstvom, birački spisak i izvodi iz biračkog spiska koriste se u skladu sa zakonom isključivo u cilju sprovođenja izbora ili izjašnjavanja građana na referendumu. Pravo na uvid u birački spisak ima svaki građanin u cilju provjere ličnih podataka upisanih u birački spisak. Uvid se ostvaruje na osnovu zahtjeva birača, a vrši se unošenjem jedinstvenog matičnog broja građanina i imena i prezimena građanina i drugih podataka koji omogućavaju automatsku pretragu podataka o biraču u jedinstvenom biračkom spisku. Uvid u dio biračkog spiska može se izvršiti neposredno u opštinskoj, odnosno gradskoj upravi u kojoj građanin ima prebivalište, u skladu sa zakonom koji uređuje zaštitu podataka o ličnosti. Uvid u birački spisak, u skladu sa zakonom koji uređuje

³³ Član 7 Zakona o jedinstvenom biračkom spisku.

³⁴ Član 14 Zakona o jedinstvenom biračkom spisku.

³⁵ Član 21 Zakona o jedinstvenom biračkom spisku.

³⁶ Uputstvo za sprovođenje zakona o jedinstvenom biračkom spisku („Sl. glasnik RS”, br. 15/2012) <http://old.becej.rs/docs/oik/izborniPropisi/UPUTSTVOzasprovođenjezakonaojbs.pdf> (13.10.2017)

zaštitu podataka o ličnosti, može se izvršiti i elektronskim putem na zvaničnoj internet stranici Ministarstva nadležnog za poslove uprave unošenjem podatka o jedinstvenom matičnom broju građana³⁷, kao i slanjem SMS poruke sa ovim podatkom na broj telefona koji se objavljuje u sredstvima javnog informisanja i na zvaničnoj internet stranici Ministarstva. Od proglašenja izborne liste, pravo na uvid u birački spisak ima i podnosilac izborne liste ili lice koje on ovlasti u skladu sa zakonom i to na isti način i po istom postupku kao i građani. U postupku vršenja uvida u birački spisak lice ovlašćeno za ažuriranje biračkog spiska, lice za pružanje tehničke podrške gradske, odnosno opštinske uprave i ovlašćeno lice podnosioca izborne liste dužni su da postupaju u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita podataka o ličnosti.³⁸

Pravilnik o načinu vođenja posebnog biračkog spiska nacionalne manjine

Pravilnikom o načinu vođenja posebnog biračkog spiska nacionalne manjine³⁹ bliže se uređuju način vođenja posebnog biračkog spiska nacionalne manjine i druga pitanja koja su od značaja za potpuno, tačno i ažurno vođenje posebnog biračkog spiska.⁴⁰ Upis u poseban birački spisak vrši se isključivo na lični zahtjev pripadnika nacionalne manjine.⁴¹ Organ uprave jedinice lokalne samouprave, po prijemu zahtjeva za upis u poseban birački spisak, po službenoj dužnosti vrši uvid u jedinstveni birački spisak koji se vodi u Republici Srbiji, radi utvrđivanja postojanja opštih uslova za sticanje aktivnog biračkog prava kod podnosioca zahtjeva. Ako organ uprave jedinice lokalne samouprave na osnovu izvršenog uvida utvrdi da su ispunjeni opšti uslovi, donosi rješenje o upisu u poseban birački spisak.⁴²

Pravo na uvid u poseban birački spisak ima svaki pripadnik nacionalne manjine u cilju provjere ličnih podataka upisanih u poseban birački spisak. Uvid u dio posebnog biračkog spiska može se izvršiti neposredno u opštinskoj, odnosno gradskoj upravi u kojoj pripadnik nacionalne manjine ima prebivalište, u skladu sa zakonom koji uređuje zaštitu podataka o ličnosti^{43,44}

³⁷ Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave: Upit u jedinstveni birački spisak, <https://birackispisak.mduls.gov.rs/javniportal> (13.10.2017)

³⁸ Uputstvo za sprovođenje zakona o jedinstvenom biračkom spisku, str. 3-4.

³⁹ Pravilnik o načinu vođenja posebnog biračkog spiska nacionalne manjine (Sl. glasnik RS br. 72/14, 81/14), <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/nac-manjine/pravilnik%20o%20nacinu%20vodjenja%20Posebnog%20biračkog%20spiska%20nacionalne%20manjine.pdf>(13.10.2017)

⁴⁰ Član 1 Pravilnik o načinu vođenja posebnog biračkog spiska nacionalne manjine.

⁴¹ Član 2, stav 1 Pravilnik o načinu vođenja posebnog biračkog spiska nacionalne manjine.

⁴² Član 4, stav 1 i 2 Pravilnik o načinu vođenja posebnog biračkog spiska nacionalne manjine.

⁴³ Član 7 Pravilnik o načinu vođenja posebnog biračkog spiska nacionalne manjine.

⁴⁴ Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave: Zakoni i akti u primjeni, <http://www.mduls.gov.rs/latinica/dokumenta-zakoni-akta-doneti.php> (13.10.2017)

2. ZAKONODAVNI OKVIR: POLOŽAJ, PRAVA I OBAVEZE GRUPE GRAĐANA

Ovo poglavlje sadrži podatke u vezi sa položajem, pravima i obavezama grupe građana, kao i finansiranjem političkih subjekata tokom izborne kampanje i za redovan rad u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Kosovu, Makedoniji, Sloveniji i Srbiji.

Bosna i Hercegovina

U zakonodavstvu Bosne i Hercegovine nije prepoznat pojam „grupa građana“ ili „grupa birača“, već se političkim subjektima, prema odredbama Izbornog zakona BiH, smatraju politička stranka, nezavisni kandidat, koalicija ili lista nezavisnih kandidata, ovjereni za učešće na izborima⁴⁵. Finansiranje izborne kampanje regulisano je Izbornim zakonom, Zakonom o finansiranju političkih partija⁴⁶ i nizom pravila Centralne izborne komisije. Oba zakona odnose se na sve nivoe administracije države i entiteta.

Kako bi učestvovali na izborima, političke stranke, nezavisni kandidati, koalicije i liste nezavisnih kandidata ovjeravaju se kod Centralne izborne komisije BiH.⁴⁷ Prijava za ovjeru političke stranke ili nezavisnog kandidata sastoji se od spiska koji sadrži ime i prezime, originalan potpis, broj važeće lične karte i jedinstveni matični broj svakog birača upisanog u Centralni birački spisak koji podržava prijavu političke stranke ili nezavisnog kandidata. *Prijava sadrži broj računa za finansiranje izborne kampanje.*⁴⁸

Da bi se ovjerali za učešće na izborima, politička stranka ili nezavisni kandidat moraju podnijeti Centralnoj izbornoj komisiji BiH prijavu za učestvovanje na izborima, koja sadrži najmanje:

- pet hiljada potpisa birača upisanih u Centralni birački spisak za izbore za članove Predsjedništva Bosne i Hercegovine;
- pet hiljada potpisa birača upisanih u Centralni birački spisak za izbore za poslanike Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine;
- tri hiljade potpisa birača upisanih u Centralni birački spisak za izbore poslanika Predstavničkog doma Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine, ili za izbore narodnih poslanika Narodne skupštine Republike Srpske, ili za izbor predsjednika i potpredsjednika Republike Srpske;
- pet stotina potpisa birača upisanih u Centralni birački spisak za izbore poslanika u kantonalne skupštine Federacije Bosne i Hercegovine u kantonu u kojem broj birača upisanih u Centralni birački spisak na dan raspisivanja izbora nije bio veći od 100.000 birača, ili hiljadu potpisa za izbore u kantonu u kojem je ovaj broj bio veći od 100.000 birača upisanih u Centralni birački spisak;
- stotinu potpisa birača upisanih u Centralni birački spisak za izbore za opštinsko vijeće, odnosno skupštinu opštine i za načelnika opštine, u opštini u kojoj broj

⁴⁵ Izborni zakon BiH, član 1.1a, stav 2

⁴⁶ Zakon o finansiranju političkih stranaka („Službeni glasnik BiH“, broj 95/12) i 41/16 https://izbori.ba/Documents/2016/Finansiranje_politickih_partija/Zakon/Neslužbeni_precisceni_tekst-ZOFPS.pdf (14.11.2017)

⁴⁷ Ibid, član 4.1

⁴⁸ Ibid, član 4.4, stav 1

birača upisanih u Centralni birački spisak na dan raspisivanja izbora nije bio veći od 10.000 birača, ili dvije stotine potpisa za izbore u opštini u kojoj je ovaj broj bio veći od 10.000 birača upisanih u Centralni birački spisak;

- pet % potpisa birača upisanih u Centralni birački spisak za izbore za opštinsko vijeće, odnosno skupštinu opštine i za načelnika opštine, u opštini u kojoj broj birača upisanih u Centralni birački spisak na dan raspisivanja izbora nije bio veći od 1000 birača upisanih u Centralni birački spisak.⁴⁹

Finansiranje političkih partija

U skladu sa Zakonom o finansiranju političkih stranaka⁵⁰, političke stranke mogu se finansirati iz budžeta Bosne i Hercegovine, entitetskih budžeta, kantonalnih budžeta i budžeta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, te budžeta drugih jedinica lokalne uprave i samouprave u skladu sa entitetskim zakonima.

Iz budžeta BiH obezbjeđuju se sredstva za finansiranje političkih stranaka, odnosno koalicija političkih stranaka i nezavisnih kandidata zastupljenih u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine i parlamentarnih grupa, odnosno klubova poslanika i delegata u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Ukupna sredstva ne mogu prelaziti iznos od 0,2% budžeta BiH u kalendarskoj godini.

Političkim strankama, odnosno koalicijama političkih stranaka sredstva raspodjeljuju se na način da se 30% sredstava dijeli jednako svim političkim strankama, odnosno koalicijama političkih stranaka koje su osvojile mandate, 60% sredstava dijeli prema broju poslaničkih, odnosno delegatskih mandata, koje svaka politička stranka, koalicija političkih stranaka, odnosno nezavisni kandidat ima u trenutku dodjele mandata⁵¹, a 10% od ukupnog iznosa raspoređuje se parlamentarnim grupama srazmjerno broju poslaničkih, odnosno delegatskih mjesta koja pripadaju manje zastupljenom polu.⁵²

Na nivou Republike Srpske, Zakon o finansiranju političkih stranaka iz budžeta republike, grada i opštine⁵³ uređuje raspodjelu finansijskih sredstava iz budžeta države i budžeta grada i opštine za finansiranje redovnog rada i pokriće dijela troškova izborne kampanje političkih stranaka, koalicija, nezavisnih poslanika i odbornika i rada poslaničkih, delegatskih, odnosno odborničkih grupa i klubova. Zakonom je propisano da su nezavisni poslanici, odnosno odbornici dužni da otvore poseban račun za redovno finansiranje njihove djelatnosti.⁵⁴

⁴⁹ Ibid, član 4.4, stav 5

⁵⁰ Zakon o finansiranju političkih stranaka („Službeni glasnik BiH“, broj 95/12 i 41/16 https://izbori.ba/Documents/2016/Finansiranje_politickih_partija/Zakon/Neslužbeni_precisceni_tekst-ZOFPS.pdf (14.11.2017)

⁵¹ Parlamentarne grupe, odnosno klubovi poslanika i delegata i nezavisni kandidati u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine učestvuju u raspodjeli sredstava prema broju poslaničkih, odnosno delegatskih mandata u domovima Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine

⁵² Ibid, član 7, stav 1, 2 i 3

⁵³ Zakon o finansiranju političkih stranaka iz budžeta republike, grada i opštine (Službeni glasnik RS, br. 65/08), član 1

<http://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-finansiranju-politickih-stranaka-iz-budzeta-republike-grada-i-opstine> (14.11.2017)

⁵⁴ Ibid, član 7, stav 2

Hrvatska

U skladu sa hrvatskim Zakonom o finansiranju političkih aktivnosti i izborne kampanje⁵⁵, sredstva za redovno godišnje funkcionisanje političkih partija i nezavisnih poslanika izdvajaju se iz državnog budžeta, u iznosu od 0,075% ostvarenih poreskih prihoda iz prethodno objavljenog godišnjeg izvještaja o izvršenju državnog budžeta. Sredstva za redovno godišnje funkcionisanje političkih partija i članova predstavničkih tijela organa lokalne i regionalne samouprave izabranih sa liste grupa birača, dužna je da izdvoji jedinica lokalne ili regionalne samouprave iz sopstvenog budžeta, u iznosu koji se određuje u budžetu jedinice lokalne ili regionalne samouprave za svaku godinu za koju se budžet odnosi. Pravo na redovno finansiranje iz državnog budžeta imaju političke partije koje imaju poslanike u Hrvatskom saboru, kao i nezavisni poslanici koji su izabrani sa nezavisnih listi. Pravo na redovno finansiranje iz budžeta jedinica lokalne i regionalne samouprave imaju političke partije koje imaju predstavnike u predstavničkim tijelima jedinica lokalne ili regionalne samouprave, kao i članovi tih predstavničkih tijela izabrani sa liste grupe birača.

Ukoliko nezavisni poslanik u Hrvatskom saboru izabran sa nezavisne liste, odnosno nezavisni član predstavničkog tijela jedinice lokalne ili regionalne samouprave izabran sa nezavisne liste, nakon konstituisanja Hrvatskog sabora, odnosno drugog predstavničkog tijela, postane član političke stranke koja već ima predstavnike u Hrvatskom saboru, odnosno u drugom predstavničkom tijelu, sredstva za redovno godišnje finansiranje iz državnog budžeta, odnosno budžeta jedinice lokalne ili regionalne samouprave, ostaju tom poslaniku, odnosno članu predstavničkog tijela jedinice lokalne i regionalne samouprave, izabranom sa nezavisne liste.

Odluku o raspoređivanju sredstava iz državnog budžeta u ove svrhe donosi Odbor za Ustav, Poslovnik i politički sistem Hrvatskog sabora. Raspoređena sredstva uplaćuju se na centralni račun političke stranke, odnosno na poseban račun nezavisnog poslanika, tromjesečno u jednakim iznosima. Odluku o raspoređivanju sredstava iz budžeta jedinice lokalne i regionalne samouprave u ove svrhe donosi predstavničko tijelo jedinice lokalne i regionalne samouprave. Raspoređena sredstva uplaćuju se na žiro račun političke partije, odnosno na poseban račun člana predstavničkog tijela jedinice lokalne ili regionalne samouprave izabranog sa liste grupe birača, tromjesečno u jednakim iznosima.

Nezavisni poslanici i članovi predstavničkih tijela jedinica lokalne i regionalne samouprave izabrani sa liste grupe birača dužni su da otvore poseban račun za redovno finansiranje svoje djelatnosti, najkasnije u roku od 15 dana od početka mandata, dok imaju pravo i da uspostave kancelariju za obavljanje administrativnih i stručnih poslova, u odnosu na čije zaposlene imaju prava i obaveze poslodavaca.

Pomenuti posebni račun je račun građana za posebne namjene (za redovno finansiranje nezavisnih poslanika, odnosno članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i regionalne samouprave izabranih sa liste grupe birača) u izabranoj banci, koji se otvara na način i u postupku predviđenom opštim pravilima bankarskog poslovanja, a na koji se mogu primati isključivo uplate donacija za podršku političkom djelovanju tokom godine (osim donacija za finansiranje izborne kampanje) i uplate sredstava iz budžeta za redovno

⁵⁵ *Zakon o financiranju političkih aktivnosti i izborne promidžbe (Narodne novine br. 24/11, 61/11, 27/13, 02/14, 96/16 i 70/17)* <https://www.zakon.hr/z/443/Zakon-o-financiranju-politiki%C4%8Dkih-aktivnosti-i-izborne-promid%C5%BEbe> (14.11.2017)

godišnje finansiranje, te se na taj račun ne smiju istovremeno primati i druge uplate koje vlasnik računa ostvaruje po drugim osnovama (npr. dobitak od samostalne djelatnosti ili nesamostalnog rada), a sredstva sa tog računa mogu se koristiti isključivo u skladu sa finansijskim planom i programom rada, te se ne mogu koristiti za otplatu ličnih dugovanja ili u druge privatne svrhe nezavisnog poslanika, odnosno člana predstavničkog tijela jedinice lokalne ili regionalne samouprave izabranog sa liste grupe birača.

U slučaju izvršenja sredstava sa posebnog računa za pokriće troškova nezavisnog poslanika, odnosno člana predstavničkog tijela jedinice lokalne ili regionalne samouprave izabranog sa liste grupe birača učinjenih u privatne svrhe, nezavisni poslanik, odnosno član predstavničkog tijela jedinice lokalne ili regionalne samouprave izabran sa liste grupe birača, dužan je da vrati iznos izvršenih sredstava, uplatom izvršenog iznosa na poseban račun, najkasnije u roku od osam dana od dana izvršenja, odnosno najkasnije do zatvaranja posebnog računa ako je do isteka roka za zatvaranje posebnog računa preostalo manje od osam dana.⁵⁶

Kada je u pitanju finansiranje troškova predizborne kampanje, Zakonom o izborima zastupnika u Hrvatski sabor⁵⁷ propisano je da birači predlažu liste kandidata na osnovu punovažno prikupljenih potpisa, te da je za punovažnost predloga liste potrebno prikupiti najmanje 500 potpisa birača. Zakonom o finansiranju političkih aktivnosti i izborne kampanje propisano je kako, između ostalog, nezavisne liste, odnosno liste grupe birača, mogu finansirati izbornu kampanju iz sopstvenih sredstava, kao i od donacija. Takođe, propisano je da pravo na naknadu troškova izborne kampanje iz državnog budžeta, između ostalog, imaju nezavisne liste koje na parlamentarnim izborima za Hrvatski sabor dobiju više od 5% važećih glasova birača izborne jedinice. Visinu naknade troškova utvrđuje Vlada odlukom, najkasnije sedam dana od dana objavljivanja odluke o raspisivanju izbora. Odluka Vlade objavljuje se u „Narodnim novinama“. Naknada troškova izborne kampanje nezavisnim listama, odnosno listama grupe birača, isplaćuje se na poseban račun nosioca nezavisne liste, odnosno nosioca liste grupe birača otvoren za potrebe finansiranja troškova izborne kampanje. Takva sredstva raspoređuju se nezavisnim listama koje su kandidovali birači srazmjerno broju osvojenih poslaničkih mjesta. Ova naknada isplaćuje se u roku od 60 dana od dana objavljivanja konačnih službenih rezultata izbora.

Kosovo

Prema Zakonu o finansiranju političkih subjekata⁵⁸, pod pojmom „politički subjekat“ podrazumijeva se politička partija, koalicija, građanska inicijativa ili nezavisni kandidat. Za potrebe ovog zakona, na subjekte, kao što su omladinske organizacije, fondacije, instituti ili slična tijela, koje formiraju politički subjekti ili koji su povezani sa političkim strankama ili koji vrše funkcionalne aktivnosti za političke stranke, primjenjuju se iste odredbe zakona u pogledu njihovog finansijskog izvještavanja.⁵⁹

⁵⁶ Članovi 3-7 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti i izborne kampanje.

⁵⁷ Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor (*Narodne novine* br. 116/99, 109/00, 53/03, 69/03, 167/03, 44/06, 19/07, 20/09, 145/10, 24/11, 93/11, 120/11, 19/15 i 104/15) <http://www.sabor.hr/zakon-o-izborima-zastupnika-u-hrvatski-sabor-2015> (14.11.2017)

⁵⁸ Zakon o finansiranju političkih subjekata <http://www.kuvendikosoves.org/?cid=3,191&filter=9> (15.11.2017)

⁵⁹ Ibid, član 2, stav 1

Pojam „građanska inicijativa“ odnosi se na grupe lica koji su se dobrovoljno udružili na osnovu jednakih ideja, interesa ili stavova, sa ciljem izbora njihovog kandidata, ali koji ne žele da formiraju političku partiju.⁶⁰

Finansijski i materijalni izvori političkih subjekata sastoje se od: uplate članarine, doprinosa, sredstava iz budžeta Republike Kosovo, svake imovine stečene na način predviđen ovim zakonom i prihoda od aktivnosti političkog subjekta koji uključuju prodaju dobara kao što su publikacije, izdanja, reklamni materijali, poster i sa amblemom ili akronimom političkih subjekata i ostalih izvora dozvoljenih zakonom⁶¹.

Zakonom je predviđeno da svi politički subjekti treba da imaju jedinstveni bankovni račun u jednoj od komercijalnih banaka registrovanih u Republici Kosovu, preko koje će izvršiti sve transakcije.

Svi finansijski prihodi dozvoljeni prema odredbama ovoga zakona, osim prihoda od članarine i ostvarenih prihoda od prodaje prethodno navedenih materijalnih dobara obavljaju se putem bankarske transakcije. Prihodi od članarine i prihodi od prodaje prethodno navedenih materijalnih dobara, koji se mogu realizovati u gotovini, treba da se prelivaju u jedinstveni bankovni račun političkog subjekta najkasnije pet dana od primanja.

Javno finansiranje političkih subjekata iz budžeta Republike Kosovo vrši se iz Fonda za podršku političkim subjektima, koji funkcioniše u okviru Centralne izborne komisije. Iznos budžetskih sredstava namijenjenih Fondu za podršku političkih subjekata ne smije prekoračiti vrijednost iznosa od 0,17% budžeta Kosova. Javni finansijski izvori iz budžeta Republike Kosovo koriste se za finansiranje predizbornih i izbornih aktivnosti, finansiranje i rad parlamentarnih grupa i finansiranje redovnih aktivnosti političkih subjekata.

Za finansiranje redovnih aktivnosti političkog subjekta sredstva Fonda za podršku političkim subjektima izdvajaju se političkim subjektima zastupljenim u Parlamentu na osnovu broja mjesta u okviru mandata. Ukoliko poslanik odluči da napusti politički subjekat, gdje je dobio mandat, ne može prenijeti finansijska sredstva izdvojena iz Fonda za taj mandat na novi politički subjekat.

Za finansiranje centralne i lokalne izborne kampanje, za redovne i vanredne izbore, na predlog Vlade Republike Kosova, Skupština Republike Kosova može da dodijeli sredstva iz budžeta Republike Kosova za Fond, ali ne više od 0,05% budžeta Republike Kosova. Sredstva za finansiranje predizborne kampanje izdvajaju se za političke subjekte koji učestvuju na izborima prema sljedećim kriterijumima: 90% finansijskih sredstava se dijeli na osnovu broja mjesta u Skupštini, i to za centralne izbore na osnovu mjesta na posljednjim centralnim izborima, a za lokalne izbore na osnovu mjesta u skupštinama

⁶⁰ Zakon o opštim izborima u Republici Kosovu Član 3, stav 1 <http://www.kqz-ks.org/sr/zakoni> (15.11.2017)

⁶¹ Politički subjekat ne može da obavlja finansijsku profitabilnu delatnost, izuzev prodaje dobara kao što su: publikacije, izdanja, reklamni materijali, poster i sa amblemom ili akronimom političkih subjekata i ostalih izvora dozvoljenih zakonom.

opština na posljednjim lokalnim izborima, dok se 10% finansijskih sredstava izdvaja za političke subjekte upravo registrovane i potvrđene od strane Centralne izborne komisije.

Što se tiče prikupljanja sredstava za kampanju, Zakon predviđa da politički subjekat ima pravo da pored isplate kvote za članarinu, započne sa prikupljanjem sredstava za izborne troškove, najranije šest mjeseci prije početka izborne kampanje.

Politički subjekat u svrhu prikupljanja sredstava za izbornu kampanju otvara poseban bankovni račun u jednoj od komercijalnih banaka registrovanih u Republici Kosovo i u obavezi je da vodi tačne bilješke o porijeklu i prometu finansijskih iznosa prikupljenih iz privatnih izvora.

Politički subjekat kažnjava se osnovnom kaznom od pet hiljada eura za aktivno održavanje dva ili više bankovnih računa i dnevnom kaznom od 0,01% od iznosa osnovne novčane kazne do zatvaranja ovih računa.⁶²

Izbornim pravilom Centralne izborne komisije o potvrđivanju političkih subjekata i njihovih kandidata⁶³ predviđeno je da politički subjekat koji namjerava da učestvuje na parlamentarnim, lokalnim i predsjedničkim izborima podnosi zahtjev Centralnoj izbornoj komisiji, pri čemu prilaže potrebnu dokumentaciju. Kada je u pitanju dokumentacija, između ostalog, u slučaju građanske inicijative potrebno je dostaviti identifikacioni broj vođe te inicijative, ovlašćenog predstavnika i ovlašćenog finansijskog predstavnika. U slučaju nezavisnog kandidata ili građanske inicijative, kandidat ili vođa može takođe biti ovlašćeni predstavnik i finansijski predstavnik.⁶⁴

Makedonija

Izborni zakonik Republike Makedonije sadrži odredbe koje se tiču grupa birača, kao i načina njihovog finansiranja tokom izborne kampanje u dijelu koji se odnosi na izbornu kampanju. Izborni zakonik sadrži odredbu da pravo na podnošenje listi kandidata za poslanike, članove savjeta i predsjednike opština (gradonačelnike) imaju registrovane političke partije, koalicije, kao i grupe birača. U slučajevima kada je podnosilac izborne liste grupa građana, naziv liste mora sadržati naznaku „grupa građana“, kao i ime i prezime kandidata. Kada je podnosilac liste kandidata za poslanike grupa birača, potrebno je da se prikupi najmanje 1.000 potpisa podrške od strane birača upisanih u izvod iz biračkog spiska u izbornoj jedinici za koju se lista podnosi.

U slučajevima kada se kandiduju na lokalnim izborima, grupe birača takođe moraju prikupiti određeni broj potpisa, u zavisnosti od broja stanovnika opštine u kojoj se kandiduju: najmanje 100 potpisa za opštine sa manje od 10.000 stanovnika, 150 potpisa za opštine sa između 10.001 i 30.000 stanovnika, 250 potpisa za opštine sa između 30.001 i 50.000 stanovnika, 350 potpisa za opštine sa između 50.001 i 100.000 stanovnika, 450 potpisa za opštine sa preko 100.000 stanovnika, odnosno najmanje 1.000 potpisa kada je u pitanju grad Skoplje.⁶⁵

⁶² Ibid, član 4, 6, 7, 9, 10 i član 21, stav 3

⁶³ Izborno pravilo br. 08/2013 o potvrđivanju političkih subjekata i njihovih kandidata, Centralna izborna komisija, 2.7.2013 http://www.kqz-ks.org/Uploads/Documents/8_kyhpftaogc.PDF (16.11.2017)

⁶⁴ Član 3, stav 2

⁶⁵ Članovi 60-62 Izbornog zakonika.

Prema Izbornom zakoniku, s ciljem prikupljanja sredstava za izbornu kampanju, političke partije, koalicije, nosioci nezavisnih listi grupa birača, odnosno osobe koje imaju namjeru da se kandiduju, dužni su da pred nadležnim organom obezbijede jedinstveni poreski broj⁶⁶ sa naznakom „za izbornu kampanju“, i da kao nosioci platnog prometa u Makedoniji otvore transakcioni račun sa naznakom „za izbornu kampanju“, koji ne može biti korišćen u druge svrhe.

Subjekti na koje se ova odredba odnosi dužni su da obezbijede jedinstveni poreski broj i otvore transakcioni račun najkasnije u roku od 48 časova po potvrđivanju liste kandidata, a najranije 48 časova po raspisivanju izbora, i u tom se roku od 48 časova dokazi o obezbijeđenom jedinstvenom poreskom broju i otvorenom transakcionom računu dostavljaju nadležnoj izornoj komisiji.

Obezbjeđivanje jedinstvenog poreskog broja i otvaranje transakcionog računa za koalicije, političke partije, grupe birača, odnosno osobe koje imaju namjeru da se kandiduju, uređuje se sporazumom kada su u pitanju koalicije, odnosno izjavom volje ovjerenom od strane notara, kada su u pitanju političke partije, grupe birača, odnosno osobe koje imaju namjeru da se kandiduju.

Ako politička partija, koalicija, nosilac nezavisne liste grupe birača, odnosno osoba koja ima namjeru da se kandiduje, ne obezbijedi jedinstveni poreski broj ili ne otvori transakcioni račun u predviđenom roku, lista kandidata se odbija, odnosno potvrđena lista kandidata se poništava rješenjem nadležne izborne komisije. U slučajevima kada transakcioni račun otvara nosilac nezavisne liste grupe građana, odnosno osoba koja ima namjeru da se kandiduje, vlasnik transakcionog računa mora biti nosilac nezavisne liste, ili lice koje ta osoba ovlasti.

Na transakcioni račun deponuju se sredstva dobijena od pravnih i fizičkih lica za finansiranje izborne kampanje. Donacije za finansiranje izborne kampanje mogu se uplaćivati isključivo na ovaj račun, najkasnije do roka određenog za dostavljanje finansijskog izvještaja o finansiranju izborne kampanje.

U slučaju nepodnošenja, odnosno nepotvrđivanja listi kandidata, subjekti koji su obezbijedili jedinstveni poreski broj i otvorili transakcioni račun dužni su da vrate nepotrošene donacije donatorima, srazmjerno doniranim iznosima, u roku od 60 dana. U slučaju udruživanja ovih subjekata zbog zajedničkog nastupa na izborima, subjekti koji su prije zaključivanja koalicionog sporazuma obezbijedili jedinstveni poreski broj i otvorili transakcioni račun, dužni su da jedinstveni poreski broj izbrišu iz registra kod nadležnog državnog organa, a otvoreni transakcioni račun da zatvore, prenoseći sredstva, prava i obaveze na drugi transakcioni račun, otvoren u skladu sa koalicionim sporazumom.

Na navedeni transakcioni račun uplaćuju se sva sredstva namijenjena finansiranju izborne kampanje, dok se svi troškovi kampanje pokrivaju isključivo sredstvima sa tog računa. Ovaj transakcioni račun zatvara se u roku od tri mjeseca od dana objavljivanja konačnih rezultata izbora.⁶⁷

Izborna kampanja nezavisnog kandidata predloženog od strane grupe birača može biti finansirana od strane fizičkih lica, u iznosu do 3.000 eura, odnosno od strane pravnih lica u iznosu do 30.000 eura, odnosno ekvivalentne vrijednosti u nacionalnoj valuti. Sljedeći

⁶⁶ Единствен даночен број (ЕДБ).

⁶⁷ Član 71 Izbornog zakonika.

vidovi finansiranja takođe se smatraju donacijama: pružanje usluga učesnicima u kampanji bez naknade, pružanje usluga učesnicima u kampanji koje finansira treća strana, kao i prodaja roba i pružanje usluga učesnicima u kampanji po cijenama nižim od tržišnih cijena.⁶⁸

Nakon održanih izbora, učesnici u izbornoj kampanji čiji su kandidati izabrani za predsjednika države, poslanike u Parlamentu, članove savjeta (tj. lokalnih predstavničkih tijela) i gradonačelnike, imaju pravo na refundiranje izbornih troškova u iznosu od 15 denara (oko 24 centa)⁶⁹ po dobijenom glasu. Učesnici na izborima čiji kandidati nijesu izabrani imaju pravo na refundiranje u istom iznosu po dobijenom glasu, pod uslovom da su osvojili najmanje 1,5% glasova na nivou države, odnosno izborne jedinice, tj. opštine. Refundiranje izbornih troškova vrši se iz budžeta Republike Makedonije, odnosno budžeta opština i glavnog grada, u roku od tri mjeseca od dana podnošenja finansijskog izvještaja o izbornoj kampanji, na osnovu izvještaja Državne izborne komisije o sprovedenim izborima.⁷⁰

Slovenija

U skladu sa Zakonom o izboru poslanika donjeg doma Parlamenta Slovenije, kandidate na izborima mogu predlagati političke partije i birači.⁷¹ Birači mogu da predlože listu kandidata putem potpisa. Zapravo, listu kandidata u određenoj izbornoj jedinici mogu predložiti birači na osnovu najmanje 1.000 potpisa birača koji imaju stalno mjesto prebivališta u datoj izbornoj jedinici.⁷²

Finansiranje političkih partija regulisano je Zakonom o političkim partijama, dok je Zakonom o izbornoj i referendumskoj kampanji definisano pitanje troškova izborne kampanje koji se odnose na sprovođenje izborne kampanje za individualne liste kandidata ili individualne kandidate ili za sprovođenje referenduma. Troškovi izborne kampanje, između ostalog, uključuju troškove otvaranja, održavanja i zatvaranja posebnog transakcionog računa.⁷³

Najmanje 45 dana prije dana izbora ili najmanje 25 dana prije dana referenduma, organizator izborne kampanje otvara poseban transakcioni račun sa naznakom "za izbornu kampanju" ili "za referendumsku kampanju", pri čemu se navode izbori ili referendum za koji se kampanja organizuje. Na takvom transakcionom računu, organizator izborne kampanje mora da prikupi sva finansijska sredstva, kako sopstvena sredstva namijenjena kampanji tako sredstva dobijena u tu svrhu od strane drugih pravnih ili fizičkih lica. Sve troškovi izborne kampanje organizator izborne kampanje pokriva sredstvima sa tog transakcionog računa. Organizator izborne kampanje dužan je da taj račun zatvori najkasnije u roku od četiri mjeseca od dana glasanja.

⁶⁸ Član 83 Izbornog zakonika.

⁶⁹ 15 denara = 0.24179 eura. Izvor: www.oanda.com (pristupljeno 16. 11. 2017).

⁷⁰ Član 86 Izbornog zakonika

⁷¹ Član 42 Zakon o volitvah v državni zbor (ZVDZ),
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO185> (13.10.2017)

⁷² Član 44 Zakona.

⁷³ Član 15 Zakona o izbornoj i referendumskoj kampanji,
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4749> (13.10.2017)

Nezavisno od navedenog, organizator izborne kampanje otvara poseban transakcioni račun sa naznakom za izbornu ili referendumsku kampanju prije obavljanja prve finansijske operacije namijenjene izornoj kampanji.⁷⁴

Pored podnošenja kandidature, kandidati za poslanike donjeg doma Parlamenta Slovenije, poslanike Evropskog parlamenta i predsjednika Republike dužni su da obavijeste državnu izbornu komisiju o organizatoru izborne kampanje i njegovom odgovornom licu, kao i da podnesu podatke o otvaranju posebnog transakcionog računa za izbornu kampanju (broj transakcionog računa, adresa banke i adresa vlasnika transakcionog računa).

Državna izborna komisija i izborne komisije lokalnih zajednica dužne su da podatke o organizatorima izborne kampanje dostave Sudu revizora najkasnije u roku od 15 dana od dana glasanja.⁷⁵ U roku od 15 dana od dana zatvaranja posebnog transakcionog računa, organizator izborne kampanje za izbore poslanika donjeg doma Parlamenta Slovenije, poslanike Evropskog parlamenta, predsjednika Republike ili referenduma na nacionalnom nivou dužan je da, putem veb portal, Agenciji Republike Slovenije za javnopravnu evidenciju i usluge (*Agenciji Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve, AJPES*) dostavi izvještaj o finansiranju izborne kampanje.⁷⁶

Ministar nadležan za unutrašnje poslove detaljno utvrđuje sadržaj i formu navedenih izvještaja.⁷⁷ AJPES javno objavljuje izvještaje na svojoj internet stranici.⁷⁸ Organizator izborne kampanje, osim političke partije, mora izdvojiti eventualni višak prikupljenih sredstava za humanitarne svrhe po zatvaranju transakcionog računa u roku određenim aktom koji se odnosi na humanitarne organizacije.⁷⁹

U roku od šest mjeseci od dana određenog za zatvaranje transakcionog računa, Sud revizora vrši finansijsku reviziju kod onih organizatora izborne kampanje koji imaju pravo na djelimičnu nadoknadu troškova izborne kampanje na osnovu ovog Zakona. Na zahtjev Suda revizora, organizator izborne kampanje, državni organi, organi lokalne vlasti, AJPES, banke u kojima su organizatori izbornih kampanja otvorili posebne transakcione račune, prodavac robe ili pružalac usluga organizatoru kampanje, dužni su da dostave dokumentaciju potrebnu za obavljanje revizije, te omogućе pristup njihovim knjigama i evidencijama o računu. Ukoliko Sud revizora identifikuje nedostatke u izvještaju, može zahtijevati objašnjenja, podatke ili dokumenta potrebna za obavljanje revizije i od drugih lica. Za potrebe revizije, Sud revizora može da prikuplja lične podatke direktno od lica i iz baze ličnih podataka ministarstva nadležnog za unutrašnje poslove.⁸⁰

Novčanom kaznom od 10.000 do 20.000 eura kazniće se organizator izborne kampanje - pravno lice, samostalni preduzetnik ili pojedinac koji obavlja poslovnu djelatnost kao samozaposlena osoba ako ne podnese izvještaj o finansiranju izborne kampanje u predviđenom roku ili namjerno podnese netačan izvještaj o finansiranju kampanje ili ako u predviđenom roku ili uopšte ne otvori posebni transakcioni račun ili zbog toga što na tom

⁷⁴ Član 16.

⁷⁵ Član 17.

⁷⁶ Član 18, stav 1.

⁷⁷ Član 20.

⁷⁸ Član 21.

⁷⁹ Član 22, stav 1.

⁸⁰ Član 29.

*računu ne prikuplja sva sredstva koja mu stoje na raspolaganju za finansiranje izborne kampanje ili zbog toga što troškove izborne kampanje ne pokriva sredstvima sa tog posebnog transakcionog računa ili zbog toga što višak prikupljenih sredstva ne odvaji za humanitarne svrhe.*⁸¹

Poslovníkom donjeg doma Parlamenta Slovenije⁸² propisano je da poslaničke klubove mogu oformiti i poslanici koji su izabrani sa izborne liste građana, bez obzira na njihov broj.⁸³ Takođe, predviđeno je da poslanici koji su bili izabrani sa izborne liste građana i poslanici kojima je prestalo članstvo u političkoj partiji imaju pravo da oforme poslanički klub nezavisnih poslanika ili da se pridruže takvom klubu ako postoji. U toku istog saziva donjeg doma Parlamenta može se oformiti samo jedan klub nezavisnih poslanika. Takav poslanički klub može se oformiti ako ima najmanje tri člana.⁸⁴

U skladu sa Zakonom o poslanicima⁸⁵, svi poslanici imaju pravo na mjesečnu naknadu u cilju pokrivanja troškova koji proizilaze iz njihovog rada u izbornoj jedinici. Ove naknade imaju za cilj pokrivanje troškova u vezi sa posjetama izbornoj jedinici, korišćenjem prostora van poslaničke kancelarije, organizovanjem sastanaka i razgovora u izbornoj jedinici, prevozom, pripremama i distribucijom materijala, predstavljanjem u medijima i slično. Odluku o iznosu mjesečne naknade donosi Odbor za mandatno-imunitetska pitanja.⁸⁶

Srbija

Definisanje statusa grupe građana

Zakonom o izboru predsjednika Republike Srbije⁸⁷ predviđeno je da grupu građana pismenim sporazumom osniva najmanje deset birača čiji potpisi moraju biti ovjereni kod suda i ona ne mora da ima naziv.⁸⁸ Na sličan način su definisane grupe građana Pokrajinskom skupštinskom odlukom o izboru poslanika u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine.⁸⁹ Grupi građana, u smislu ove Odluke, osniva pisanim sporazumom najmanje deset birača čiji potpisi moraju biti ovjereni kod suda i ona, za razliku od definicije u Zakonu o izboru predsjednika Republike Srbije, mora da ima naziv.⁹⁰

⁸¹ Član 38.

⁸² Poslovníkom donjeg doma Parlamenta Slovenije, <http://imss.dz-rs.si/imis/7f209c2691236403aa9b.pdf> (13.10.2017)

⁸³ Član 29, stav 3 Poslovníka.

⁸⁴ Član 31, stav 3 Poslovníka.

⁸⁵ Član 29, stav 2 Zakona o poslanicima, <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO231> (13.10.2017)

⁸⁶ Odgovor donjeg doma Parlamenta Slovenije na upit Istraživačkog centra Skupštine Crne Gore, 17. novembar 2017. godine.

⁸⁷ Zakon o izboru predsjednika republike („Sl. glasnik RS”, br. 111/2007 i 104/2009 - dr. zakon), http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izboru_predsednika_republike.html (13.10.2017)

⁸⁸ Član 9, stav 2 Zakona o izboru predsjednika.

⁸⁹ Pokrajinskom skupštinskom odlukom o izboru poslanika u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine („Sl. list AP Vojvodine”, br. 23/2014), <http://www.skupstinavojvodine.gov.rs/Strana.aspx?s=aktapv9&j=SRL> (13.10.2017)

⁹⁰ Član 25, stav 2 Pokrajinske skupštinske odluke o izboru poslanika u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine.

Zakon o izboru narodnih poslanika⁹¹ prepoznaje grupe građana kao učesnike izbornog procesa, ali ne propisuje posebne načine i uslove njihovog osnivanja.⁹² Zakonom o lokalnim izborima⁹³ je propisano da kandidate za odbornike mogu predlagati grupe građana čije izborne liste svojim potpisima podrži najmanje 30 birača po predlogu za svakog kandidata na izbornoj listi. Predlagač mora na izbornoj listi imati najmanje jednu trećinu kandidata od ukupnog broja odbornika koji se bira.⁹⁴ Uz naziv izborne liste grupe građana podnosilac određuje bližu oznaku te liste, a u naziv se može uključiti ime i prezime lica koje grupa građana odredi kao nosioca izborne liste.⁹⁵

Zakonom o finansiranju političkih aktivnosti⁹⁶ uređuju se izvori i način finansiranja, evidencija i kontrola finansiranja političkih aktivnosti političkih stranaka, koalicija i grupa građana, odnosno političkih subjekata. Prema Zakonu o finansiranju političkih aktivnosti, „grupa građana” je oblik udruživanja birača radi zajedničkog učešća na izborima, koji svoje međusobne odnose uređuju ugovorom, ovjerenim u skladu sa zakonom kojim se uređuje ovjeravanje potpisa.⁹⁷

Prenos sredstava grupama građana u izbornoj kampanji i za redovan rad

U cilju predstavljanja pitanja finansiranja grupa građana u nastavku teksta predstavljene su odredbe Zakona o finansiranju političkih aktivnosti kao i dio Analize o grupama građana koju je pripremila Agencija za borbu protiv korupcije Republike Srbije.⁹⁸

Novac za pokrivanje troškova izborne kampanje grupe građana mogu prikupljati iz dva izvora: javnog i privatnog.⁹⁹ Bez obzira na to kakav rezultat ostvare na izborima, grupe građana su dužne da Agenciji za borbu protiv korupcije Republike Srbije, najkasnije u

⁹¹ Zakon o izboru narodnih poslanika, („Službeni glasnik RS“, br. 35/00, 57/03 - US, 72/03 - dr. zakon, 18/04, 85/05 - dr. zakonik, 101/05 - dr. zakon, 104/09 - dr. zakon, 28/11 - US, 36/11), http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izboru_narodnih_poslanika.html (13.10.2017)

⁹² Zakonom je predviđeno da se poslanici biraju u Republici Srbiji, kao jednoj izbornoj jedinici, na osnovu lista političkih stranaka, stranačkih koalicija, drugih političkih organizacija i lista koje predlože grupe građana. Kandidate mogu, pod uslovima utvrđenim ovim zakonom, predlagati registrovane političke stranke i stranačke koalicije, kao i grupe građana. U ime političke stranke, odnosno grupe građana, predlog može podnijeti samo lice koje je politička stranka, odnosno grupa građana ovlastila. U ime koalicije stranaka, predlog podnose najviše dva ovlašćena lica. *Uz naziv izborne liste grupe građana podnosilac određuje bližu oznaku te liste, a u nazivu se može uključiti ime i prezime lica koje grupa građana odredi kao nosioca izborne liste.* Lice određeno kao nosilac izborne liste može biti kandidat za narodnog poslanika. Lice određeno kao nosilac izborne liste može biti kandidat za drugi državni organ za koji se istovremeno sprovode izbori. U skladu sa Zakonom, Republička izborna komisija proglašava izbornu listu jedne političke stranke, listu dvije ili više političkih stranaka, odnosno grupe građana, odmah po prijemu izborne liste i odgovarajuće dokumentacije, a najkasnije u roku od 24 časa od prijema izborne liste.

⁹³ Zakon o lokalnim izborima („Sl. glasnik RS“, br. 129/2007, 34/2010 - odluka US i 54/2011) http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_lokalnim_izborima.html (13.10.2017)

⁹⁴ Član 18 Zakona o lokalnim izborima, stav 1.

⁹⁵ Član 22 Zakona o lokalnim izborima, stav 3.

⁹⁶ Zakonom o finansiranju političkih aktivnosti, („Službeni glasnik RS“, br. 43/11 i 123/14) <http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/dokumenta/zakoni/ZoFPA/zakon%20o%20finansiranju%20političkih%20aktivnosti%20-%20LAT.pdf> (13.10.2017)

⁹⁷ Član 2 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

⁹⁸ Analiza o grupama građana Agencija za borbu protiv korupcije Republike Srbije <http://www.acas.rs/wp-content/uploads/2012/06/Analiza-o-grupama-gradjana-FIN2.pdf?pismo=lat> (13.10.2017)

⁹⁹ Član 3 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

roku od 30 dana od dana objavljivanja konačnih rezultata, podnesu izvještaj o troškovima izborne kampanje.¹⁰⁰ Posebne obaveze imaju one grupe građana koje na izborima osvoje mandate u predstavničkim tijelima. Osvajanjem mandata grupe građana stiču pravo na sredstva iz budžeta za pokrivanje troškova redovnih aktivnosti. Od sredstava iz javnih izvora na godišnjem nivou su u obavezi da izdvoje 5% za međunarodnu saradnju, rad sa članstvom i stručno usavršavanje.¹⁰¹ Pored sredstava iz javnih izvora grupe građana za redovan rad mogu da prikupljaju sredstva iz privatnih izvora. Maksimalna vrijednost davanja na godišnjem nivou ograničena je na 20 i 200 prosečnih mjesečnih zarada za fizička, odnosno pravna lica.¹⁰²

Kao i sve registrovane političke stranke, grupe građana koje imaju predstavnike u predstavničkim tijelima dužne su da Agenciji za borbu protiv korupcije Republike Srbije podnesu godišnje finansijske izvještaje uz mišljenje ovlašćenog revizora i to do 15. aprila tekuće za prethodnu godinu.¹⁰³ Ovaj izvještaj popunjava i potpisuje ovlašćeno lice koje osnivači grupe građana imenuju ugovorom o osnivanju. Grupe građana su u obavezi ne samo da imenuju lice odgovorno za finansijsko poslovanje i kontakt sa Agencijom, već i da o svakoj promjeni tog lica obavijeste Agenciju najkasnije u roku od tri dana od promjene.¹⁰⁴ Takođe, grupe građana koje imaju osvojene mandate, dužne su da vode knjigovodstvo po porijeklu, visini i strukturi prihoda i rashoda u skladu sa propisima koji uređuju računovodstvo i reviziju kao i posebnu evidenciju o priložima, poklonima i pruženim uslugama bez naknade, odnosno pod uslovima koji odstupaju od tržišnih.¹⁰⁵

Račun za finansiranje redovnog rada

Za razliku od političkih stranaka koje mogu imati jedan ili više računa za redovan rad, a vezanih istim PIB-om, grupe građana imaju jedan račun koji koriste za ovu namjenu.¹⁰⁶ Račun preko kojih grupa građana vrši sav promet sredstava namenjenih za finansiranje redovnog rada određuje se ugovorom o obrazovanju tih političkih subjekata.¹⁰⁷

Poseban račun za finansiranje izborne kampanje

U svrhu prikupljanja sredstava za finansiranje izborne kampanje, politički subjekat otvara poseban račun, koji se ne može koristiti u druge svrhe. Politički subjekat, koji ne posjeduje ovaj račun, dužan je da ga otvori nakon raspisivanja izbora, a prije proglašenja izborne liste. Sva sredstva namenjena za finansiranje izborne kampanje uplaćuju se na ovaj račun i sva plaćanja troškova izborne kampanje vrše se sa tog računa. Sredstva prikupljena za redovan rad, politički subjekat može koristiti za troškove izborne kampanje, pod uslovom da ih uplati na ovaj račun. Otvaranje ovog računa za koaliciju, odnosno grupu građana uređuje se ugovorom o obrazovanju tih političkih subjekata.¹⁰⁸

¹⁰⁰ Član 29 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

¹⁰¹ Član 19, stav 3 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

¹⁰² Član 10 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

¹⁰³ Član 28, stav 1 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

¹⁰⁴ Član 31 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

¹⁰⁵ Član 27 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti. Analiza o grupama građana Agencija za borbu protiv korupcije Republike Srbije, strana 7.

¹⁰⁶ Analiza o grupama građana Agencija za borbu protiv korupcije Republike Srbije, strana 7.

¹⁰⁷ Član 18 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

¹⁰⁸ Član 24 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti.

Izvod iz Analize o grupama građana Agencije za borbu protiv korupcije Republike Srbije

Poseban problem u praksi predstavlja to što grupe građana nemaju status pravnih lica, tako da im banke otvaraju tekuće račune na ime ovlašćenih fizičkih lica. Nadležni organ jedinice lokalne samouprave koji ima zakonsku obavezu da sredstva iz javnih izvora uplati grupi građana kao političkom subjektu, ta sredstva uplaćuje na račun ovlašćenog fizičkog lica. Osim toga, uslovi, postupak i obavezni elementi ugovora o osnivanju grupa građana nijesu detaljno uređeni propisima koji uređuju rad političkih subjekata, tako da se često u praksi dešava da odgovorno lice nije navedeno u sporazumu o osnivanju grupe građana. Zbog toga nerijetko nastaju problemi u kontroli finansiranja njihovih aktivnosti koje je veoma teško prevazići.

Agencija je 14. decembra 2016. godine podnijela je Inicijativu za dopune Zakona o političkim strankama. Ovom inicijativom predlaže se da se:

- definiše pojam grupe građana kao političkog subjekta koji predstavlja oblik udruživanja birača radi zajedničkog učešća na izborima;*
- propišu uslovi, elementi i postupak njihovog osnivanja, uključujući tu i propisivanje obaveznih elemenata ugovora, tj. sporazuma o osnivanju, među kojima je i imenovanje odgovornog lica, u smislu Zakona o finansiranju političkih aktivnosti;*
- uredi pitanje prestanka postojanja grupe građana i*
- predvidi uspostavljanje i način vođenja Registra grupa građana, koji bi trebalo da sadrži podatke o nazivu, zastupniku i odgovornom licu, datumu osnivanja i datumu brisanja.¹⁰⁹*

Tekst Inicijative za dopune Zakona o političkim strankama pogledati na internet stranicama Agencije za borbu protiv korupcije Republike Srbije:

<http://www.acas.rs/wp-content/uploads/2016/12/Inicijativa-za-dopune-Zakona-o-politickim-strankama-final-.pdf?pismo=lat>(13.10.2017)

¹⁰⁹ Analiza o grupama građana Agencija za borbu protiv korupcije Republike Srbije, str 7-8.

Analiza o grupama građana urađena je na osnovu grupa građana koje su: 1) samostalno ili u koalicijama učestvovala na izborima za predsjednika Republike, poslanike u Narodnu skupštinu Republike Srbije, poslanike u Autonomnu pokrajinu Vojvodine, odbornike u skupštine gradova, gradskih opština i opština i 2) osvojile mandate u predstavničkim tijelima. Analizom je obuhvaćen period od 2011. do 2016. godine.

3. POČETAK I ZAVRŠETAK IZBORNE KAMPANJE

Ovo poglavlje sadrži informacije u vezi sa početkom i završetkom izborne kampanje u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Kosovu, Makedoniji, Sloveniji i Srbiji.

Bosna i Hercegovina

Prema Izbornom zakonu BiH, pod izbornom kampanjom podrazumijevaju se radnje i postupci u periodu utvrđenom zakonom u kojem politički subjekt upoznaje birače i javnost sa svojim programom i kandidatima za predstojeće izbore.

U tom smislu, javni elektronski mediji će u periodu od 30 dana prije dana održavanja izbora ravnopravno i fer predstavljati političke subjekte i informirati javnost o svim pitanjima u vezi sa izbornom kampanjom i izbornim procesom. Javni elektronski medij omogućiće pod jednakim uslovima u periodu od 30 dana prije dana održavanja izbora plaćeno političko oglašavanje političkim subjektima u trajanju od najviše 30 minuta sedmično.

Osim toga, privatni elektronski mediji omogućiće pod jednakim uslovima u periodu od 30 dana prije dana održavanja izbora plaćeno političko oglašavanje političkim subjektima u trajanju od najviše 60 minuta sedmično. U periodu od 48 sati prije otvaranja biračkih mjesta pa do zatvaranja biračkih mjesta ne objavljuju se istraživanja javnog mijenja u vezi sa glasanjem i izborima.

U toku 24 sata prije otvaranja biračkih mjesta na teritoriji Bosne i Hercegovine ne može biti nikakvog medijskog izvještavanja o bilo kakvoj aktivnosti koja se odnosi na političku i izbornu kampanju. Period izborne šutnje traje do zatvaranja biračkih mjesta.¹¹⁰

Hrvatska

Kada je u pitanju trajanje izborne kampanje, hrvatski Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor sadrži odredbu da izborna kampanja¹¹¹ počinje danom objave zbirnih listi izbornih jedinica, a završava se 24 sata prije dana održavanja izbora.

Na dan održavanja izbora do zatvaranja birališta, kao i 24 časa prije dana održavanja izbora, zabranjena je svaka izborna kampanja, objavljivanje procjena izbornih rezultata, kao i objavljivanje prethodnih, neslužbenih rezultata izbora, objavljivanje fotografija u sredstvima javnog informisanja, izjava i intervjuua nosilaca izbornih listi, odnosno kandidata, kao i navođenje njihovih izjava ili pisanih djela.¹¹²

Kosovo

U skladu sa Zakonom o opštim izborima u Republici Kosovu, period kampanje odnosi se na period od trideset dana za izbornu kampanju političkih subjekata, koji se završava dan prije izbora.

Tokom dvadeset četiri sata prije otvaranja glasačkih mjesta i sve do njihovog zatvaranja, političkim subjektima, njihovim pristalicama ili kandidatima zabranjuju se sljedeće

¹¹⁰ Član 16.10, 16.11, 16.12 (1), 16.14 (1)

¹¹¹ U originalu na hrvatskom jeziku „izborna promidžba“.

¹¹² Član 28 Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor.

aktivnosti: a) raspodjela ili izlaganje na bilo kojem glasačkom mjestu ili unutar kruga od 100 metara, bilo kakvog materijala sa ciljem uticanja na glasače b) bilo kakve kampanje. Zabranjene radnje prije tokom dana izbora detaljnije su uređene Izbornim pravilom Centralne izborne komisije o predizbornoj kampanji obavještenjima o političkim događajima.¹¹³

Makedonija

U skladu sa Izbornim zakonikom Republike Makedonije, izbornom kampanjom smatraju se javno okupljanje i drugi javni skupovi organizovani od strane učesnika u izbornoj kampanji, javno isticanje plakata, video prezentacije na javnim mjestima, izborna medijsko i internet predstavljanje, distribuiranje štampanih materijala, i javno predstavljanje potvrđenih kandidata i njihovih programa. Što se tiče trajanja same kampanje, Izborni zakonik navodi da izborna kampanja započinje 20 dana prije dana održavanja izbora, što važi kako za prvi tako i za drugi krug izbora, i traje do 24 časa prije dana održavanja izbora. U slučaju podnesenog prigovora za nepoštovanje ovih odredbi, Državna izborna komisija dužna je da ispita navode, i da postupi po podnesenom prigovoru u roku od najviše sedam dana od dana podnošenja prigovora.¹¹⁴

Slovenija

U skladu sa Zakonom o izbornoj i referendumskoj kampanji, termin izborna kampanja označava sve (političke) reklamne sadržaje i druge oblike (političke) kampanje koji imaju za cilj vršenje uticaja na donošenje odluka birača prilikom glasanja na izborima. Izborna kampanja obuhvata: kampanju putem medija, elektronske publikacije i kampanju pomoću telekomunikacionih usluga, postavljanje plakata i javne skupove u vezi sa kampanjom (predizborni skupovi).¹¹⁵

Prema Zakonu o izbornoj i referendumskoj kampanji, izborna kampanja može početi najranije 30 dana prije dana glasanja i mora se završiti najkasnije 24 sata prije dana glasanja.¹¹⁶

Srbija

Pitanje početka i završetka izborne kampanje regulisano je Zakonom o izboru narodnih poslanika Narodne skupštine Republike Srbije. Izborna kampanja počinje danom raspisivanja izbora a završava početkom predizborne tišine 48 sati prije izbornog dana kao i na izborni dan do zatvaranja biračkih mjesta.

Članom 49 (stav 1) Zakona o izboru narodnih poslanika predviđeno je da su organizacije koje emituju radio i televizijski program, čiji je osnivač Republika Srbija, obavezne da od dana raspisivanja izbora, u okviru političko-informativnog programa čija su čujnost i vidljivost obezbijeđene na cijeloj teritoriji Republike, obezbijede predstavljanje

¹¹³ Izborna pravilo br. 13/2013 o predizbornoj kampanji i obavještenju o političkim događajima, Centralna izborna komisija, 2.7.2013. godine.

¹¹⁴ Član 69-a Izbornog zakonika.

¹¹⁵ Član 1 Zakona.

¹¹⁶ Član 2 Zakona.

podnosilaca izbornih lista i kandidata sa izbornih lista, kao i iznošenje i obrazlaganje izbornog programa podnosilaca tih lista, u skladu sa ovim zakonom.

Takođe, članom 5 (stav 3) Zakona utvrđeno je da su izborna propaganda preko sredstava javnog obavještanja i javnih skupova i objavljivanje procjene rezultata izbora zabranjeni 48 sati prije dana održavanja izbora i na dan održavanja izbora do zatvaranja biračkih mjesta.

Izvori informacija

Analiza o grupama građana Agencija za borbu protiv korupcije Republike Srbije, <http://www.acas.rs/wp-content/uploads/2012/06/Analiza-o-grupama-gradjana-FIN2.pdf?pismo=lat> (13.10.2017)

Izborno pravilo br. 02/03 o stvaranju, potvrđivanju i osporavanju biračkog spiska, Centralna izborna komisija Republike Kosovo, 2.7.2013. godine
http://www.kqz-ks.org/Uploads/Documents/2_gsqxrryftq.PDF (15.11.2017)

Izborno pravilo br. 08/2013 o potvrđivanju političkih subjekata i njihovih kandidata, Centralna izborna komisija Republike Kosovo, 2.7.2013
http://www.kqz-ks.org/Uploads/Documents/8_kyhpftaogc.PDF (16.11.2017)

Izborno pravilo br. 13/2013 o predizbornoj kampanji i obavještenju o političkim događajima, Centralna izborna komisija, 2.7.2013. godine.

Izborni zakon BiH (neslužbeni prečišćeni tekst)
<https://www.izbori.ba/Default.aspx?CategoryID=40&Lang=3> (13.11.2017)

Izborni zakonik Republike Makedonije (*Služben vesnik br. 40/06, 136/08, 148/08, 155/08, 163/08, 44/11, 51/11, 54/11, 142/12, 31/13, 34/13, 14/14, 30/14, 196/15, 35/16, 97/16 i 99/16*) (13.11.2017)

Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave: Upit u jedinstveni birčki spisak, <https://birackispisak.mduls.gov.rs/javniportal> (13.10.2017)

Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave: Zakoni i akti u primjeni, <http://www.mduls.gov.rs/latinica/dokumenta-zakoni-akta-doneti.php> (13.10.2017)

Odgovor donjeg doma Parlamenta Slovenije na upit Istraživačkog centra Skupštine Crne Gore, 17. novembar 2017. godine.

Poslovnik donjeg doma Parlamenta Slovenije, <http://imss.dz-rs.si/imis/7f209c2691236403aa9b.pdf> (13.10.2017)

Pravilnik o načinu vođenja posebnog biračkog spiska nacionalne manjine („Sl. glasnik RS“, br. 72/14, 81/14), <http://www.mduls.gov.rs/doc/dokumenta/nac-manjine/pravilnik%20o%20nacinu%20vodjenja%20Posebnog%20birackog%20spiska%20nacionalne%20manjine.pdf> (13.10.2017)

Pokrajinska skupštinska odluka o izboru poslanika u Skupštinu Autonomne Pokrajine Vojvodine („Sl. list AP Vojvodine“, br. 23/2014), <http://www.skupstinavojvodine.gov.rs/Strana.aspx?s=aktapv9&j=SRL> (13.10.2017)

Правилник за методологија за целосен пристап, вршење промени и бришење на податоци во Избирачкиот список, како и постапка за спроведување теренска проверка заради ажурирање на истиот, dostupan na makedonskom jeziku na sljedećem linku: http://old.sec.mk/files/pravilnik_celosen_pristap.pdf. (13.10.2017)

Uputstvo za sprovođenje zakona o jedinstvenom biračkom spisku („Sl. glasnik RS“, br. 15/2012) <http://old.becej.rs/docs/oik/izborniPropisi/UPUTSTVOzasprovođenjezakonaoijs.pdf> (13.10.2017)

Zakon o evidenci volilne pravice (ZEVP-2), <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/115140/> (13.10.2017)

Zakon o jedinstvenom biračkom spisku („Sl. glasnik RS“, br. 104/2009 i 99/2011), http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_jedinstvenom_birackom_spisku.html (13.10.2017)

Zakon o finansiranju političkih stranaka BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 95/12) i 41/16
https://izbori.ba/Documents/2016/Finansiranje_politickih_partija/Zakon/Neslužbeni_precisceanitekst-ZOFPS.pdf (14.11.2017)

Zakon o finansiranju političkih stranaka iz budžeta republike, grada i opštine (Službeni glasnik RS, br. 65/08)
<http://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/akti/usvojeni-zakoni/zakon-o-finansiranju-politi%C4%8Dkih-stranaka-iz-bud%C5%BEeta-republike-grada-i-op%C5%A1tine> (14.11.2017)

Zakon o financiranju političkih aktivnosti i izborne promidžbe (*Narodne novine* br. 24/11, 61/11, 27/13, 02/14, 96/16 i 70/17) <https://www.zakon.hr/z/443/Zakon-o-financiranju-politi%C4%8Dkih-aktivnosti-i-izborne-promid%C5%BEbe> (14.11.2017)

Zakon o izbornoj i referendumskoj kampanji,
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4749> (13.10.2017)

Zakon o izboru predsednika republike („Sl. glasnik RS“, br. 111/2007 i 104/2009 - dr. zakon),
http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izboru_predsednika_republike.html (13.10.2017)

Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor (*Narodne novine* br. 116/99, 109/00, 53/03, 69/03, 167/03, 44/06, 19/07, 20/09, 145/10, 24/11, 93/11, 120/11, 19/15 i 104/15)
<http://www.sabor.hr/zakon-o-izborima-zastupnika-u-hrvatski-sabor-2015> (14.11.2017)

Zakon o finansiranju političkih subjekata u Republici Kosovo
<http://www.kuvendikosoves.org/?cid=3,191&filter=9> (15.11.2017)

Zakon o opštim izborima u Republici Kosovo <http://www.kqz-ks.org/sr/zakoni> (15.11.2017)

Zakon o poslanicima, <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO231> (13.10.2017)

Zakon o registru birača (*Narodne novine* br. 144/12 i 105/15) <https://www.zakon.hr/z/558/Zakon-o-registru-bira%C4%8Da> (14.11.2017)

Zakon o volitvah v državni zbor (ZVDZ),
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO185> (13.10.2017)

Zakon o izboru narodnih poslanika, („Službeni glasnik RS“, br. 35/00, 57/03 - US, 72/03 - dr. zakon, 18/04, 85/05 - dr. zakonik, 101/05 - dr. zakon, 104/09 - dr. zakon, 28/11 - US, 36/11),
http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izboru_narodnih_poslanika.html (13.10.2017)

Zakon o lokalnim izborima („Sl. glasnik RS“, br. 129/2007, 34/2010 - odluka US i 54/2011)
http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_lokalnim_izborima.html (13.10.2017)

Zakon o finansiranju političkih aktivnosti, („Službeni glasnik RS“, br. 43/11 i 123/14)
<http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/dokumenta/zakoni/ZoFPA/zakon%20o%20finansiranju%20politickih%20aktivnosti%20-%20LAT.pdf> (13.10.2017)